

- Πολιτική
- Ελλάδα
- Οικονομία
- Τέχνες
- Κόσμος
- Αθλητισμός
- Αυτοκίνητο
- Media

Επιστροφή

Έντυπη Έκδοση
Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Κυριακή 25 Απριλίου 2010

Δύσκολη η συμβίωση στη «γερμανική» Ευρώπη

Δεν είναι η Ελλάδα που πρέπει να αποπεμφθεί, η Γερμανία είναι!

Του FREDERIC LORDON*

Η γερμανική πρόταση για την αποπομπή της Ελλάδας από την ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση τελικά δεν είναι παρά το λογικό επιστέγασμα μιας μακράς ακολουθίας από εκδηλώσεις περιφρόνησης, που εγκαινιάστηκε τη δεκαετία του '90 με το μοτίβο του «Κλαμπ Μεντιπερανέ», τούτέστιν των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν ανίκανες να υιοθετήσουν αυστηρούς κανόνες μακροοικονομικής διαχείρισης («γερμανικούς»). Την ακολουθία συμπλήρωσε η πρόταση, διανθισμένη με χοντροειδή γέλια, να πουληθούν μερικά ελληνικά νησιά και την ολοκληρώνει σήμερα η οριστική προοπτική αποπομπής της Ελλάδας.

Αντιλαμβάνεται, όμως, η Γερμανία πότε ακριβώς το παρατραβάει; Ακόμη και η γαλλίδα υπουργός Οικονομικών Κριστίν Λαγκάρντ, λες και την τσίμπησε ποιος ξέρει ποια μύγα, αποκηρύσσει όλα όσα μέχρι στιγμής έδειχνε να λατρεύει και κατακεραυνώνει τη μη συνεργατική στρατηγική του γερμανικού ανταγωνιστικού αποπληθωρισμού, την ίδια εκείνη στρατηγική εξάλλου που η Γαλλία επιχειρεί επίσης να εφαρμόσει εδώ και δεκαετίες και την οποία η ευρωπαϊκή οικοδόμηση λίγο-πολύ επιβάλλει σε όλα της τα μέλη - με την επιφύλαξη ότι ακόμα και στα παιχνίδια ηλιθίων κάποιος κερδίζει και κάποιος χάνει...

Για την ώρα, «the winner is»: η Γερμανία, που πολλές φορές ως τώρα μάτωσε ως το κόκαλο και επέβαλε αρκετά επώδυνη πειθαρχία -ας θυμηθούμε ότι αυτό ξεκίνησε υπό σοσιαλδημοκρατική διαχείριση- ώστε ακόμη κι η ιδέα να εγκαταλείψει τώρα τα οφέλη της της φαίνεται απλώς κακόγουστο αστέιο. Από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία, μπορούμε να την καταλάβουμε. Αυτό όμως δεν μας εμποδίζει να θέσουμε κάποια ερωτήματα -και όχι μόνο εκείνο που διατύπωσε όψιμα η Κριστίν Λαγκάρντ, για το βλαμμένο παιχνίδι κατά το οποίο οι ευρωπαϊκοί μισθοί συρρικνώνονται -ειρήσθω εν παρόδω χάρη στον ελεύθερο ανταγωνισμό και όχι από τη διαστροφή των άλλων. Διότι οι εβδομάδες που κύλησαν, εβδομάδες περισσότερο ευρωπαϊκής

πολιτικής κρίσης παρά ελληνικής χρηματοπιστωτικής κρίσης, είχαν τουλάχιστον τη δύναμη να αποκαλύψουν, με τη φωτογραφική έννοια του όρου, να φέρουν στο φως της ημέρας, τα εκ γενετής ψεγάδια της ευρωπαϊκής νομισματικής οικοδόμησης και, με ακόμη πιο ριζοσπαστικό τρόπο, εάν γυρίσουμε στις απαρχές, να οδηγήσουν στο θεμελιώδες ερώτημα του εάν είναι δυνατόν να συνυπάρξουμε σε νομισματική ένωση με τη Γερμανία.

Χρησιμοποιώντας μια μεταφορά, που γενικά δεν πρέπει να καταχρώμαστε, θα μπορούσαμε να πούμε πως, όπως η ψυχοσύνθεση ενός ατόμου, έτσι και η συλλογική ψυχοσύνθεση διαθέτει πρωταρχικά ψυχικά τραύματα και συσσωρευμένες φοβίες. Μπορεί να είναι τόσο έντονα ώστε να διαμορφώνουν, λόγου χάρη, διάφορα «αυτά» οικονομικής πολιτικής, εσαεί σημαδεμένα από ένα μεγάλο γενεσιουργό γεγονός, για το οποίο η τρέχουσα πολιτική τάξη παραμένει σε βάθος πληροφορημένη, ανεξάρτητα από τον πολιτικό προσανατολισμό των διαδοχικών κυβερνήσεων.

Ετσι, η Μεγάλη Υφεση μετά το Κραχ του 1929, με τους δείκτες της ανεργίας στο 25%, συγκροτεί το πρωταρχικό τραύμα της οικονομικής ζωής των Ηνωμένων Πολιτειών, των οποίων η οικονομική πολιτική έχει έκτοτε παραμείνει μυχίως προσδεμένη στους στόχους της μεγέθυνσης και της απασχόλησης. Αυτό δεν σημαίνει πως οι στόχοι έχουν το «απόλυτο» προβάδισμα - η Ομοσπονδιακή Τράπεζα κατέδειξε επαρκώς, ειδικά το 1979, υπό την προεδρία του Πολ Βόλκερ, την ικανότητά της να επαναποθετήσει (προσωρινά) τον πληθωρισμό στην κορυφή της λίστας - όμως δεν παύουν να υπαγορεύουν τη βάση της οικονομικής πολιτικής των ΗΠΑ, της οποίας όλα τα εργαλεία χρησιμοποιούνται με όσο το δυνατόν πιο δραστικό τρόπο προκειμένου να ελαχιστοποιήσουν τις διακυμάνσεις και να ξαναβάλουν το συντομότερο τη μεγέθυνση στη μακροπρόθεσμη πορεία της.

Όσο για τη Γερμανία, ποτέ δεν συνήλθε από τον πληθωρισμό των χιλιάδων επί τοις εκατό του 1923. Αναμφισβήτητα, υπάρχει λόγος που τη σημάδεψε τόσο πολύ: μαζί με την τραπεζική κατάρρευση, ο υπερπληθωρισμός είναι το μέγιστο γεγονός στην οικονομία της αγοράς, ο κολοφώνας του κοινωνικού χάους - και καμιά φορά ο προθάλαμος της πολιτικής φρίκης.

Ο κατεξοχήν νομισματικός νταής, η Μπούντεσμπανκ, σχεδιασμένη εξαρχής για να μην είναι πλέον υποχείριο του κράτους, έκανε την πάλη ενάντια στον πληθωρισμό το άλφα και το ωμέγα της πολιτικής της, στην οποία εξάλλου όλη η υπόλοιπη γερμανική οικονομική πολιτική οφείλει να υποταχθεί.

Η ιστορία που συνοπτικά σκιαγραφήσαμε αρκεί για να καταλάβουμε τι θα κόστισε στη Γερμανία η είσοδος σε έναν ευρωπαϊκό επιμερισμό της νομισματικής κυριαρχίας - και ειδικότερα η εγκατάλειψη του μάρκου της, πάνω στο οποίο χτίστηκε ένα υποκατάστατο της εθνικής της ταυτότητας, καθώς μετά το 1945 απαγορευόταν κάθε σοβινιστική έκφραση πατριωτισμού. Το εμπόδιο αυτό κρίθηκε τόσο σημαντικό, ώστε δεν ξεπεράστηκε παρά με τον απαραίτητο όρο πως η Οικονομική και Νομισματική Ένωση πολύ απλά θα αναπαρήγαγε στη δική της κλίμακα το γερμανικό μοντέλο: ανεξάρτητη κεντρική τράπεζα, ακριβές αντίγραφο της Μπούντεσμπανκ, αποκλειστικός προσανατολισμός της νομισματικής πολιτικής προς τη διαχείριση του πληθωρισμού (άρθρο 127 της ισχύουσας Συνθήκης της Λισαβόνας), (1) απαγόρευση της νομισματικής χρηματοδότησης των δημόσιων ελλειμμάτων (άρθρο 123), ποικίλες διευθετήσεις του πλαισίου των δημόσιων οικονομικών (άρθρο 126 και Σύμφωνο Σταθερότητας), χαλιναγώγηση των ανήθικων «τζαμπατζήδων» μέσα από ρήτρες «no bail out» [μη διάσωσης (άρθρο 125)].

Πολύ λιγότεροι είναι εκείνοι που γνωρίζουν πως η Γερμανία ευθύνεται για το περίεργο άρθρο 63 (σύμφωνα με την αρίθμηση της Λισαβόνας), το οποίο απαγορεύει κάθε περιορισμό στη διακίνηση κεφαλαίων μεταξύ των κρατών-μελών «και μεταξύ των κρατών-μελών και των κρατών εκτός Ένωσης». Ετσι, το ψέμα της «Ευρώπης-ασπίδας ενάντια στην παγκοσμιοποίηση» ομολογείται με μεγάλα γράμματα γιατί, παρ' όλο που η ενδοευρωπαϊκή χρηματοπιστωτική απορύθμιση συμπεριλαμβάνεται στη λογική των ποικίλων ευρωπαϊκών «μεγάλων αγορών» (αγαθών, υπηρεσιών, άμεσων επενδύσεων και άρα χρηματοπιστωτικών κεφαλαίων), τίποτα, όμως, σε σχέση με τους επίσημους στόχους της Ένωσης και της λογικής της περί «εσωτερικής» ενοποίησης, δεν θα μπορούσε να δικαιολογήσει την κατάργηση κάθε χρηματοπιστωτικού φραγμού ανάμεσα στο μέσα και το έξω.

Ο Πασκάλ Λαμί και ο Ζακ Ντελόρ (πρόσφατα ο πρώτος έγινε διορθωτής του Μαρξ και ο δεύτερος λαύρος επικριτής της απορρυθμισμένης οικονομίας) ήταν εκείνη την εποχή (1988) υπεύθυνοι, χάρη στην Οδηγία που έφερε τα ονόματά τους (Οδηγία 88/361/ΕΕΚ), για την επανασυγγραφή του συντετού άρθρου 67 της Συνθήκης της Ρώμης (που κατέστη το άρθρο 56 της Συνθήκης της Νίκαιας και κατόπιν το άρθρο 63 της Συνθήκης της Λισαβόνας).

Το άρθρο 67 είχε την έμπνευση να καταγράψει με αυστηρότητα τους διαρθρωτικούς μετασχηματισμούς των ευρωπαϊκών αγορών κεφαλαίου αποκλειστικά στη βάση των αναγκών της πραγματικής οικονομίας και του ενδοευρωπαϊκού εμπορίου - εν περιλήψει: όχι και σπουδαία πράγματα. Η ντιρεκτίβα Λαμί-Ντελόρ, όμως, επιδίωξε σκόπιμα να προσδέσει την Ευρώπη των κεφαλαιαγορών στον συρμό της εποχής, τουτέστιν να τη συντονίσει με το γενικότερο κίνημα της χρηματοπιστωτικής απορύθμισης - της οποίας είναι δυνατό πλέον να καταμετρήσουμε αναδρομικά όλα τα ευεργετήματα...(2) Τίποτα δεν θα μπορούσε να συγκρατήσει τις κινήσεις των κεφαλαίων ούτε τη δυναμική της χρηματοπιστωτικής καινοτομίας, καταρχάς σε ενδο-ευρωπαϊκή βάση - τουλάχιστον ο Λαμί και ο Ντελόρ παρέμειναν συνεπείς με τη σιωπηρή εντολή της Ένωσης.

Ήταν οι Γερμανοί, στο πρόσωπο του Χανς Τιτμάγερ, τότε προέδρου της Μπούντεσμπανκ, που άρπαξαν την ευκαιρία να επιβάλουν, κόντρα σε κάθε καθαρά «ευρωπαϊκή» λογική, την επέκταση της Οδηγίας στις κινήσεις κεφαλαίων μεταξύ της Ένωσης και του εξωτερικού. Διότι η Οδηγία δεν ενεργοποιήθηκε οριστικά παρά το 1990 και στο μεταξύ το Τείχος είχε πέσει,

το σχέδιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης είχε δρομολογηθεί και η Εκθεση Ντελόρ, η οποία την προετοιμάζε, είχε ολοκληρωθεί. Η ιδέα της νομισματικής ένωσης δεν ήταν εντελώς καινούρια - η Εκθεση Βέρνερ του 1970 την επικαλείτο ήδη. Αυτή τη φορά, όμως, είναι πιο χειροπιαστή από ποτέ - και για τη γερμανική οικονομική πολιτική είναι η στιγμή της αλήθειας.

Βεβαίως και η Εκθεση Ντελόρ, που δίνει το πρώτο περίγραμμα της Συνθήκης του Μάαστριχτ, προβλέπει μια ολόκληρη σειρά από αναχώματα που υποτίθεται πως αποτρέπουν τις παρεκκλίσεις από την οικονομική πολιτική, οι οποίες τρομοκρατούν τη Γερμανία - τις παρεκκλίσεις «των άλλων». Μπορούμε όμως, άραγε, να εμπιστευθούμε αποκλειστικά τις διατάξεις μιας Συνθήκης που δεν προβλέπει παρά μόνο αβέβαιες κυρώσεις - έπρεπε εξάλλου να περιμένουμε τη διατύπωση του Συμφώνου Σταθερότητας το 1996-1997 για να ξεκαθαρίσουν κάπως τα πράγματα στο ζήτημα αυτό- και αφήνει ένα αρκετά μεγάλο περιθώριο στις εκτιμήσεις και στις πολιτικές διευθετήσεις; Ο Χανς Τιτμάγερ πιστεύει πως όχι. Γι' αυτό και χρησιμοποιεί στην Οδηγία τις «κεφαλαιαγορές» προκειμένου να εξωθήσει τη λογική της πέρα από τα ευρωπαϊκά όρια, με τη στρατηγική σκέψη να εγκαθιδρύσει «ενδο -και έξω- ευρωπαϊκές» χρηματοπιστωτικές αγορές εν αναμονή της επιστασίας των οικονομικών πολιτικών της μελλοντικής ζώνης του ευρώ.

Κλειδί τα ομόλογα

Σε έναν δημοσιογράφο που τον ρωτούσε για τη μελλοντική πολιτική του καριέρα, ο Τζέιμς Κάρβιλ, παλιός σύμβουλος του Μπιλ Κλίντον, απάντησε χαριτολογώντας πως ονειρευόταν να μετεμψυχωθεί σε αγορά ομολόγων. Αυτή ήταν στα μάτια του (πολύ ορθά) η κορυφή της εξουσίας αφού -η Ελλάδα το αντιλαμβάνεται αρκετά καλά αυτόν τον καιρό- αυτό είναι το σημείο απ' όπου μπορείς να υποτάξεις τα κράτη και να αναλάβεις τον έλεγχο των πιο θεμελιακών οικονομικών επιλογών τους. Ο Τιτμάγερ έχει ήδη πλήρη συνείδηση αυτού του συσχετισμού δυνάμεων που έχει διαμορφωθεί μεταξύ των κεφαλαιαγορών και των κρατικών δυνάμεων, οι οποίες πλέον δεν είναι παρά κατ' όνομα κυρίαρχες. Η Γερμανία αναζητά ένα μοχλό ομογενοποίησης των οικονομικών πολιτικών και αμφιβάλλει πως μια συνθήκη μπορεί να τον παράσχει. Τον βρίσκει, λοιπόν, στις αγορές ομολόγων, στις οποίες αποφασίζει να εκθέσει τις επιμέρους πολιτικές των κρατών-μελών. Και, αφού η αποτελεσματικότητα της ομογενοποίησης είναι ανάλογη με το μέγεθος των αγορών που βρίσκονται σε καθεστώς επιτήρησης, πολύ λογικά απαιτεί το άνοιγμα του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού χώρου σε όλες τις κινήσεις κεφαλαίων του πλανήτη. Κατά τ' άλλα, η Ευρώπη είναι «ασπίδα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση»...

Δεν μπορούμε να ακυρώσουμε ούτε τον οξυδερκή χαρακτήρα του γερμανικού οράματος ούτε την υψηλοφροσύνη της στρατηγικής του αντίληψης... Μπορούμε μονάχα να αμφισβητήσουμε τον ορθολογισμό πάνω στον οποίο βασίζεται, τον ίδιο που οδήγησε τη Γερμανία να μην εισέλθει στην ΟΝΕ παρά μόνο υπό τον όρο της συμμόρφωσης των άλλων στις ιδιαίτερες εμμονές της, μετασχηματισμένες όχι μόνο σε νομικές διατάξεις αλλά και σε διαρθρωτικά πρότυπα (την «ολοκληρωτική» χρηματοπιστωτική απορύθμιση) που συστηματοποιούν την κηδεμονία, τόσο εσωτερική όσο και εξωτερική, των επιμέρους ευρωπαϊκών οικονομικών πολιτικών.

Καθώς οι καταστάσεις κρίσης έχουν ως ξεχωριστή ιδιότητα να κάνουν πιο θεαματικό αυτό που η ρουτίνα της ομαλότητας συνήθως κάνει πιο δυσδιάκριτο, η περίπτωση της Ελλάδας, που πιθανότατα πολύ σύντομα θα κληθεί να δημιουργήσει «σχολή», προσφέρεται ως υποδειγματική έκφραση της ζημιάς που μπορούν να προκαλέσουν οι αγορές ομολόγων. Όχι πως τα ελληνικά δημόσια οικονομικά δεν παρουσιάζουν πρόβλημα, αλλά, υπό την πίεση των αγορών, η σταθεροποίησή τους είναι καταδικασμένη να επιτελεστεί μέσα στις χειρότερες δυνατές συνθήκες, τόσο εξαιτίας της βάνουσης επιβάρυνσης της εξυπηρέτησης του χρέους, που προκαλείται από την κερδοσκοπική αύξηση των επιτοκίων, όσο και εξαιτίας της απίθανης επίδειξης λιτότητας που απαιτείται για να ικανοποιηθούν οι επενδυτές.

Αν υποθέσουμε πως η κρίση του ελληνικού χρέους, και όλες οι άλλες που αναμένονται στη συνέχεια, είχε μια ελάχιστη χρησιμότητα, έπρεπε να την αναζητήσουμε, πέρα από περιστασιακά σχέδια όπως αυτό που με δυσκολία αποφασίστηκε στην ευρωπαϊκή Σύνοδο Κορυφής της 25ης Μαρτίου, στην ευκαιρία να θέσουμε εκ νέου τα ερωτήματα τα οποία οι ευρωπαϊκές συνθήκες ισχυρίζονται πως έχουν απαντήσει οριστικά -παρά το γεγονός ότι τα τρέχοντα γεγονότα φέρνουν στο φως όλες τις ανεπάρκειές τους- και κυρίως το ερώτημα των όρων χρηματοδότησης των δημόσιων ελλειμμάτων (3) αλλά και το ακόμη πιο θεμελιώδες ερώτημα της δυνατότητας μιας συνύπαρξης - με τη Γερμανία.

Το ότι η γερμανική συλλογική ψυχή σηματοδεύτηκε με πυρωμένο σίδηρο από το επεισόδιο του υπερ-πληθωρισμού, το ότι το σκεπτικό της οικονομικής πολιτικής της συντηρεί την ουλή κάτω από την εμμονή της αντιπληθωριστικής αντίληψης, καθεαυτο το γεγονός είναι απολύτως κατανοητό. Όλο το ζήτημα είναι να δούμε εάν τα υπόλοιπα μέλη της Ένωσης έχουν αποφασίσει να ζήσουν με τις ιδεοληψίες ενός και μόνου μέλους. Κι όμως αυτή είναι πράγματι η παρούσα κατάσταση της Ένωσης, η οποία ζει σύμφωνα με τις μανιές της Γερμανίας, με τη δικαιολογία πως ήταν ο μόνος τρόπος για να την κάνουν να συμμετάσχει. Το συμπληρωματικό ερώτημα αναζητά, λοιπόν, μέχρι ποίου σημείου οι εταίροι της Γερμανίας πρέπει να υποφέρουν τις συνέπειες των κανόνων που κατάφερε να επιβάλει σε όλους σύμφωνα με τις δικές της εξομαλυντικές τάσεις.

Η επιλογή του ΔΝΤ

Όμως η κρίση έχει την ιδιότητα να κάνει αυτές τις συνέπειες πιο ορατές και πιο οδυνηρές από ποτέ. Αρκεί να σκεφτούμε την ακραία γερμανική απροθυμία στην αρχή ακόμη και να εξετάσει την ιδέα μιας συλλογικής βοήθειας στην Ελλάδα και κατόπιν, επιδεικνύοντας τη χειρότερη δυνατή θέληση, την επιμονή της να υποβάλει την Ελλάδα στις χειρότερες δυνατές συνθήκες - παρέμβαση μόνο σε περίπτωση αποκλεισμού της πρόσβασης του ελληνικού κράτους στις αγορές, δηλαδή σε ένα σημείο υποβάθμισης που θα καθιστά κάθε λύση πολύ πιο δαπανηρή, απόλυτη άρνηση οποιασδήποτε βελτίωσης των επιτοκίων στο

όνομα των δίκαιων δεινών της λύτρωσης και του παραδειγματισμού- και τέλος, την επιμονή της έως το τελευταίο λεπτό να εμπλέξει το ΔΝΤ χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν την εικόνα ανικανότητας που προβάλλει, έτσι, η Ένωση.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Γερμανία έχει φτάσει στο σημείο όπου οι έμμενες ιδέες της περί οικονομικής πολιτικής έρχονται ανοιχτά σε αντίθεση με τις ίδιες τις ευρωπαϊκές της δεσμεύσεις. Μάρτυρας αυτού είναι το τρομακτικό -και πρωτοφανές- χάος των γερμανικών κυβερνητικών συσκέψεων, ανίκανων, κατά τη διάρκεια των δύο εβδομάδων που προηγήθηκαν της Συνόδου Κορυφής της 25ης Μαρτίου, να διαχειριστούν τις αλληλοσυγκρουόμενες θέσεις που λαμβάνονταν με ρυθμό δύο ή τριών την ημέρα (!): όχι βοήθεια, λέει η καγκελάρια Μέρκελ· να σε μια βοήθεια, απαντά ο υπουργός Σόιμπλε· σε αυτή την περίπτωση μόνο από το ΔΝΤ, απαιτεί η καγκελάρια· ειδικά αυτή όχι, παρεμβαίνει ο διευθυντής της Γερμανικής Κεντρικής Τράπεζας κ.λπ. Και ο μέχρι τότε άψογα και μεθοδικά οργανωμένος γερμανικός δημόσιος λόγος μετατράπηκε μέσα σε μερικές εβδομάδες σε έναν απίθανο πανζουρλισμό.

Διόλου περίεργο, κάτω από αυτές τις συνθήκες, που η πρωταρχική επιφύλαξη, αυτή του ιστορικού λάθους του μοιράσματος της νομισματικής κυριαρχίας με τρίτους που δεν είναι άξιοι γι' αυτό, αναδύθηκε ξανά στην επιφάνεια. Και μάλιστα τόσο ξεκάθαρα στο γερμανικό δημόσιο διάλογο, που, υπό την πίεση και των εκλογικών αναμετρήσεων, η επίκληση μιας εκκωφαντικής ρήξης της Γερμανίας, η οποία τελικά επιστρέφει στο «sonderweg», στο δικό της ξεχωριστό μονοπάτι, δεν έχει πλέον κανένα στοιχείο ταμπού.

Για να εκφραστεί ξεκάθαρα δεν του έλειπε παρά η κατάλληλη ευκαιρία, η εσωτερική κρίση στη ζώνη του ευρώ που υποχρέωσε στην εφεύρεση ενός μηχανισμού αλληλεγγύης. Ενός μηχανισμού τον οποίο, εκ πεποιθήσεως, δεν θέλει η Γερμανία, αφού στα μάτια της δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά μια αδικαιολόγητη βοήθεια από τους πιο ενάρετους προς τους λιγότερο ενάρετους - εξάλλου, εκ γενετής ανίκανους να γίνουν ποτέ τέτοιοι.

Και αφού γίνεται λόγος για ρήξη, ήταν καιρός, «κατά πρόσωπο», να απελευθερωθούμε επιτέλους από την παράλογη ιδέα της «νομισματικά ενωμένης Ευρώπης αδιανόητης χωρίς τη Γερμανία» και να αναλογιστούμε τη συμμετρική ανακούφιση από τη διπλή διαδικασία χειραφέτησης, η οποία θα οδηγούσε τη μία να παραδίδεται εκ νέου, χωρίς περιορισμούς, στις ιδιοσυγκρασιακές εμμονές της και τους άλλους να μην υποχρεώνονται πλέον να υποφέρουν από έμμενες ιδέες που δεν είναι δικές τους. Ο σχηματισμός μιας κοινότητας, όποιος κι αν είναι ο στόχος της, προϋποθέτει την ελάχιστη συμβατότητα. Οσον αφορά δε την ευρωπαϊκή νομισματική κοινότητα, μπορούμε να αναρωτηθούμε αν οι γερμανικές απαιτήσεις, παρ' όλο που εξάγονται από μια αναμφισβήτητη Ιστορία, διακατέχονται από έναν ωφελιμισμό που έχει φτάσει σε τέτοιο βαθμό μονόπλευρης επιβεβαίωσης, και τόσο ετερογενούς σε σχέση με τη φύση των άλλων κρατών-μελών, ώστε το «ή το παίρνεις ως έχει ή το αφήνεις» θα μπορούσε πολύ άνετα να δημιουργεί όλο και περισσότερο την επιθυμία να «το αφήσεις».

Ας φανταστούμε για λίγο τη Γαλλία να επιμένει να επιβάλλει το μοντέλο της σε ολόκληρη την Ένωση, υποστηρίζοντας πως το κοινωνικό κράτος και οι δημόσιες υπηρεσίες είναι εξισου κληροδότημα της Ιστορίας της. Βεβαίως και δεν το φανταζόμαστε, εξάλλου, και μόνο εξαιτίας της ανεπάρκειάς της να επιβάλει οτιδήποτε σε οποιονδήποτε, η Γαλλία έχει αποδειχθεί ανίκανη ακόμη και να υπερασπίσει τα ίδια της τα ιδιαίτερα στοιχεία ενάντια στην ευρωπαϊκή απορύθμιση-ιδιωτικοποίηση: ταχυδρομεία, σιδηρόδρομοι, ενέργεια, όλα έχουν μπει σε αυτή τη διαδικασία μετάβασης και αύριο, με βεβαιότητα, ακολουθούν η παιδεία και η κοινωνική προστασία.

Παρ' όλο που πρόκειται για δομικά στοιχεία του κάθε κράτους -οι δημόσιες υπηρεσίες είναι όντως για τη Γαλλία ό,τι η νομισματική ακαμψία για τη Γερμανία- οι εθνικές ιδιαιτερότητες δεν έχουν όλες την ίδια μεταχείριση στους κόλπους του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Και αυτή η ασυμμετρία είναι ακόμα πιο ακατανόητη γιατί, από τη μία η διατήρηση μερικών από αυτές τις ιδιαιτερότητες, όπως οι δημόσιες υπηρεσίες στη Γαλλία, δεν προκαλεί καμία παράπλευρη επίπτωση στα άλλα κράτη-μέλη και αφήνει το περί ου ο λόγος κράτος να ζει ήσυχα με την ιδιοσυγκρασία του (4), ενώ από την άλλη, για κάποιες άλλες ιδιαιτερότητες, όπως η νομισματική κατασκευή α λα γερμανικά, απαιτείται να ισχύσουν καθολικά και όλοι οι υπόλοιποι να προσηλυτιστούν άνευ όρων.

Οι μονομανίες

Είναι αλήθεια πως το μοίρασμα του ίδιου νομίσματος δημιουργεί πράγματι εξωτερικές υποχρεώσεις της οικονομικής πολιτικής που απαιτούν ένα θεσμικό πλαίσιο ελάχιστης ομαλοποίησης. Δεν είναι όμως υποχρεωτικό να υλοποιηθεί η ομαλοποίηση σύμφωνα με τις μονομανίες ενός και μόνο μέλους. Ειδικά, δε, εάν προκύπτουν τόσο έντονοι καταναγκασμοί στις εθνικές οικονομικές πολιτικές, μέχρις σημείου να υπάρχει αδιέξοδος στην εξεύρεση συντονισμένης και «εσωτερικής» λύσης, σε μια κατάσταση δημοσιονομικής κρίσης, όπου τίποτε δεν μπορούσε να την αποκλείσει εκ των προτέρων. Ξαν να γινόταν να είναι βιώσιμη μια κατασκευή έτσι φτιαγμένη που να αντέχει μόνο τις συνηθισμένες εντάσεις αλλά όχι ν' αντιστέκεται στις εξαιρετικές πιέσεις.

Πρέπει μια μέρα, λοιπόν, να θέσουμε μεγαλόφωνα την ερώτηση αν υπάρχει πιθανότητα ένωσης σε έναν τόσο ασύμμετρο σχηματισμό όπου ένα από τα μέλη επιβάλλει τις απαιτήσεις της ιδιοσυγκρασίας του, ετερογενούς σε σχέση με τους εταίρους του - και ακόμη περισσότερο από ετερογενούς: τιμωρητικής. Εξάλλου θα μπορούσαμε να μην σταματήσουμε σε έναν τόσο καλό δρόμο από τη στιγμή που το πρωταρχικό ερώτημα περί «συμβατότητας» εγείρεται εκ νέου, και τίθεται, εκτός νομισματικής ένωσης αλλά εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι η περίπτωση της Βρετανίας, που θέτει το ζήτημα της χρηματοπιστωτικής απορύθμισης, ένα πρόβλημα τυπικά παρόμοιο μ' εκείνο που θέτει η Γερμανία και το οποίο επιβάλλει σε όλους, σύμφωνα με το δικό της στρατηγικό συμφέρον. Δεν είναι, λοιπόν, φανερό, όπως απέδειξε η πρόσφατη περίπτωση -

αν και εντελώς αβλαβής- της Οδηγίας για τα «hedge funds», πως το Ηνωμένο Βασίλειο θα σταθεί απέναντι σε κάθε σοβαρό σχέδιο χρηματοπιστωτικής επαναρρύθμισης; Και να 'μαστε, ξανά, στην ίδια ένωση με έναν «εταίρο» που δεν θ' αφήσει με κανένα τρόπο να βρεθεί απάντηση για μια τόσο σοβαρή χρηματοπιστωτική κρίση...

Η ευρωπαϊστική ανάγνωση που κυριαρχεί στην κατάσταση των πραγμάτων, αν όχι για το καλύτερο τουλάχιστον για το μόνο πιθανό, σύντομα θα κορόιδευε τη φρενίτιδα των αποκλεισμών που θα ολοκληρωνόταν μ' ένα μοτίβο για να αποπέμψουν κάθε άλλο κράτος-μέλος ώσπου να μείνει μόνη της η Γαλλία να παριστάνει την Ένωση. Ομως όχι!

Τελικά η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο είναι οι μόνες χώρες που «θεμελιωδώς» προκαλούν προβλήματα, η πρώτη επειδή επιβάλλει το παράλογο μοντέλο της οικονομικής πολιτικής της και η δεύτερη επειδή επιβάλλει τη χρηματοπιστωτική απορρύθμιση. Κανένα άλλο κράτος-μέλος δεν είχε μέχρι στιγμής το σχέδιο ή τα μέσα να βαρύνει μονομερώς σε τόσο σοβαρά δεδομένα της ευρωπαϊκής οικονομικής ζωής. Το ότι δομικές μορφές τόσο θεμελιώδεις όσο η οικονομική πολιτική και η διαμόρφωση των κεφαλαιαγορών γίνονται αντικείμενο μονομερούς άσκησης πολιτικής, χωρίς το ελάχιστο πνεύμα διαλλακτικότητας εκ μέρους συγκεκριμένων κρατών-μελών, αποτελεί πράγματι ένα κίνητρο να αναρωτηθούμε για την πιθανότητα, ή την ευκαιρία, να εισέλθουμε, ή να παραμείνουμε, σε οικονομική ένωση μαζί τους.

Ας αναγνωρίσουμε όμως, για να καθησυχάσουμε τους πιο ανήσυχους, πως αυτές οι επικλήσεις αποβολής δεν έχουν άλλη διάσταση από αυτήν ενός διανοητικού πειράματος. Κανένα μέσο δεν υπάρχει που να επιτρέπει στην πράξη να συνοδεύσει το λόγο και, στην περίπτωση της Γερμανίας, αν κάποια μέρα αυτός ο (απίθανος) διαχωρισμός υλοποιούνταν, θα ήταν προφανώς αποτέλεσμα μιας θορυβώδους εξόδου της ίδιας της Γερμανίας παρά αποτέλεσμα της δράσης των εταίρων της που ξαφνικά θα αποφάσιζαν να της δείξουν την πόρτα. Εύλογα θα αναρωτιόμασταν τότε εάν ένα τέτοιο διανοητικό πείραμα χωρίς καμία ισχύ δεν ανήκει στη σφαίρα των μάταιων πνευματικών ασκήσεων και δεν έχει απολύτως καμία αξία.

Λιγότερο απ' ό,τι φαίνεται με την πρώτη ματιά, αν σκεφτούμε ότι η διατύπωση της ιδέας της νομισματικής ένωσης χωρίς τη Γερμανία είναι ένας τρόπος να της πούμε ότι δεν μας είναι απαραίτητη και ότι η δύναμη επιβολής της είναι πολύ πιο περιορισμένη απ' ό,τι η ίδια πιστεύει. Γιατί η δύναμή της είναι το μέτρο της αδυναμίας των εταίρων της να φανταστούν την ένωσή τους χωρίς τη Γερμανία. Η διατύπωση της πιθανότητας της «αποπομπής» της Γερμανίας -η οποία, το καταλάβαμε ήδη, είναι στην πραγματικότητα η ιδέα «της δυνατότητας να ενωθείς χωρίς τη Γερμανία»- μπορούσε να είναι ένας καλός τρόπος για να κρατήσεις τη Γερμανία, χωρίς όμως όρους, όρους που δεν θα ήταν αποκλειστικά δικόι της (τουλάχιστον σε ό,τι αφορά το νόμισμα και την οικονομική πολιτική).

Πολλές ευχές

Και αν αυτές οι νέες συνθήκες δεν ήταν του γούστου της και αποφάσιζε με τη σειρά της να αποσυρθεί από την Ένωση (5) -ή να αποκλείσει την υπόλοιπη Ένωση- δεν θα έμενε παρά να της ευχηθούμε καλό δρόμο αδράχνοντας την τελευταία ευκαιρία για μια φιλική παραίτηση. Παραίτηση συμμετρική με μία από τις ενστάσεις που δεν θα παρέλειπαν να ξεσηκώσουν εκείνους για τους οποίους η ιδέα του «χωρίς τη Γερμανία» είναι καθαρός παραλογισμός. Διότι γι' αυτούς η έκβαση της υπόθεσης είναι αυτονόητη: στην αποκαλυπτική εκδοχή, το ευρώ δεν αναρρώνει ποτέ· στην απλώς καταστροφική εκδοχή, η υποτίμησή του είναι βέβαιη.

Η πρώτη εκδοχή είναι παραληρηματική -δεν βλέπουμε τον λόγο γιατί ένα κοινό νόμισμα μιας οικονομικής ζώνης που παραμένει πρωτεύουσας σημασίας (ακόμη και χωρίς τη Γερμανία) δεν θα ήταν a priori βιώσιμο- αλλά θα ενστερνιζόμασταν μετά χαράς τη δεύτερη, συνάγοντας όμως τα αντίθετα συμπεράσματα. Διότι, ειδικά σε καιρό κρίσης, η υποτίμηση στην πράξη του ευρωπαϊκού νομίσματος είναι ό,τι καλύτερο μπορεί να μας συμβεί! Είναι πράγματι αληθοφανές πως, εάν η Γερμανία εγκατέλειπε τη ζώνη του ευρώ, ακόμη περισσότερο στη βάση μιας δογματικής διαφωνίας σχετική με την ορθοδοξία της οικονομικής πολιτικής, θα έβλεπε το νέο της μάρκο αμέσως επανατιμημένο. Και τότε θα βίωνε το αποτέλεσμα που παράγεται όταν καταθέτεις χρόνια προσπαθειών για να αποκτήσεις ένα συγκριτικό πλεονέκτημα μέσω του μισθολογικού αποπληθωρισμού... και να το βλέπεις να εξαφανίζεται μέσα σε μία εβδομάδα στις αγορές συναλλάγματος που πανηγυρίζουν το ανακτημένο «sonderweg» (μοναχικό μονοπάτι).

Τα ατυχήματα της κοινής ζωής δεν διαθέτουν πάντοτε τον δραματικό χαρακτήρα που νομίζουμε. Μπορούμε να χωρίσουμε σαν καλοί φίλοι, ακόμη περισσότερο μια που πρόκειται για έναν μερικό χωρισμό αφού, εγκαταλείποντας τη ζώνη του ευρώ, η Γερμανία θα παραμείνει μέλος της Ένωσης (δίχως αμφιβολία θα μπορούσε να τραβήξει το σκοινί ώσπου να βγει από την Ένωση επίσης, στοιχηματίζουμε όμως πως θα το σκεφτόταν δύο φορές: εκεί πραγματοποιείται το μεγαλύτερο μέρος του διεθνούς της εμπορίου...).

Η αντιμετώπιση αυτού του είδους του χωρισμού χωρίς δράματα βοηθά να δούμε καθαρότερα εκείνο που ο απερίσκεπτος καταναγκασμός της ένωσης για την ένωση μοιραία συσκοτίζει: δηλαδή ότι, ανάμεσα στις προϋποθέσεις των δυνατοτήτων, η σύσταση μιας κοινότητας απαιτεί ταμπεραμέντα που επιθυμούν να συναρμόσουν ένα μίνιμουμ αμοιβαίας συμβατότητας και που, όταν δεν ικανοποιείται αυτό το μίνιμουμ, η κοινότητα δεν είναι σε θέση να αντέξει τις πιέσεις στις οποίες θα την υποβάλει κάποια στιγμή μια κρίσιμη κατάσταση.

Τουλάχιστον αυτό το είδος της θεώρησης επί τάπητος, επιτρέπει στην κοινότητα να διασαφηνίσει την εναλλακτική στρατηγική της: ή να αποποιηθεί μεμιάς ένα σχέδιο του οποίου η βιωσιμότητα εγκαταλείπεται στη μοίρα τυχαίων γεγονότων, από τα οποία ελπίζουμε πως κανένα δεν θα έρθει να δοκιμάσει την κοινότητα πέρα από τα όρια ελαστικότητάς

της ή να εισηγηθεί σε εκείνους που διαθέτουν το πιο «άτακτο» ταμπεραμέντο να υποτάξουν λίγο την ιδιοσυγκρασία τους, σε κάθε περίπτωση πάντως να μειώσουν κάπως τις βλέψεις τους να επιβληθούν σε όλους τους άλλους - αν πραγματικά ενδιαφέρονται για την ένωση... - ή να δώσουν στον «άτακτο» να καταλάβει πως η ένωση μπορεί να τα βγάλει πέρα πολύ καλά και χωρίς αυτόν.

1. Χρειάστηκε το καταστροφικό σοκ της χρηματοπιστωτικής κρίσης, προκειμένου να αναγκαστεί η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να ασχοληθεί με κάτι άλλο εκτός από τον πληθωρισμό. Είναι αλήθεια πως, καθώς εγγενής ιδιότητα αυτής της κρίσης είναι να πολλαπλασιάζει τις αποπληθωριστικές τάσεις, της ήταν αρκετά εύκολο. Αναρωτιόμαστε, όμως, πώς θα είχε συμπεριφερθεί η ΕΚΤ αν είχε να διαλέξει ανάμεσα σε πληθωρισμό και οικονομική σταθερότητα...

2. Ας θυμίσουμε διά πάσαν χρήσιν πως αυτή η «εξωτερική» ρήτρα του άρθρου 63 ήταν που, απαγορεύοντας κάθε είδους προστασία, επέτρεψε στη σύφιλη των «subprimés», των τοξικών ομολόγων, να έρθει και να στρογγυλοκαθίσει στους ισολογισμούς των ευρωπαϊκών τραπεζών.

3. Βλ. «Πέρα από την Ελλάδα: ελλείμματα, χρέη και νόμισμα» (<http://blog.mondediplo.net/2010-02-17-Au-dela-de-la-Grece-deficits-dettes-et-monnaie>) και «Ξεκινώντας τη χρηματοπιστωτική από-παγκοσμιοποίηση», προς δημοσίευση.

4. Καθώς θα βρεθούν σίγουρα κάποιοι που θα αντιτείνουν πως η γεωργία είναι ένα τυπικό παράδειγμα στοιχείου της γαλλικής ιδιοσυγκρασίας που γεννάει εξωτερικές επιπτώσεις -στον προϋπολογισμό- θα είχαμε να παρατηρήσουμε πως το οικονομικό βάρος της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, παρ' όλο που απορροφά ένα όχι ευκαταφρόνητο κομμάτι του κοινοτικού προϋπολογισμού, δεν προκαλεί καμία δομική συνέπεια ικανή να επηρεάσει σημαντικά την ύπαρξη άλλων πολιτών της Ένωσης - όχι ακριβώς η περίπτωση της οικονομικής πολιτικής και της χρηματοπιστωτικής απορύθμισης...

5. Για λόγους οικονομίας, εδώ δεν κάνουμε λόγο παρά για τη νομισματική ένωση, διότι αντίστροφα με την περίπτωση της Βρετανίας, η παρουσία της Γερμανίας δημιουργεί πρόβλημα στη ζώνη του ευρώ, και όχι στην ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση.

* Οικονομολόγος, συγγραφέας του «La Crise de trop. Reconstruction d' un monde failli», «Fayard», Παρίσι, 2009. Το κείμενο προέρχεται από το blog του συγγραφέα στην ιστοσελίδα της «Le Monde diplomatique».